שיעור יז: שיטת הרמב"ם בערעור הבעל

דף ג ע"א

תוכן:

א. שיטת הרמב"ם בערעור הבעל - הקשיים מהסוגיה

ב. שיטת ר' אביגדור הכהן והבנתו את ר"ל

ג. הרמב"ם ע"פ שיטת ר' אביגדור

ד. יסוד מחלוקת הראשונים בצורך בקיום מה"ת

ה. הסבר ר' אביגדור למהלך הגמרא

ו. ביאור דברי הרמב"ם עפ"י הלח"מ

ז. ביאור דברי הרמב"ם עפ"י 'מרכבת המשנה' ומה שיש להעיר עליו

ח. ביאור דברי הרמב"ם עפ"י ה'בית שמואל' ומה שיש להעיר

ט. הוספת ה'נתיבות' ועיון בדבריו

י. ביאור חילוק הב"ש

יא. ביאור הרמב"ם עפ"י הבית מאיר ודיון ארוך במהלך הגמרא לפיו

מקורות לשיעור:

הרמב"ם בהלכות גירושין פרק ז הלכה ב הלכה ז והלכה כד

רבי אביגדור הכהן שהובא בהגהות מרדכי לסוף קידושין (סימן תקסט) מ"ועוד נראה"

הב"ש באה"ע סימן קמא ס"ק ע

פנ"י לדף ג ע"א "גמרא בדין הוא"

לחם משנה על הרמב"ם הלכות גירושין פרק ז הלכה ב

מרכבת המשנה על הרמב"ם בפרק ז הלכה ב

ה'בית שמואל' באה"ע סימן קמב ס"ק ב

ה'מחנה אפרים' על הרמב"ם בהלכות גירושין פ"ז ה"ב

ה'נתיבות' בסימן מו סק"ה

'בית מאיר' באה"ע סימן קמב ס"ק ב

א. שיטת הרמב"ם בערעור הבעל - הקשיים מהסוגיה

הרמב"ם בהלכות גירושין פרק ז הלכה ב כותב: "בא הבעל וערער ואמר לא גרשתי מעולם וגט שהובא לה מזוייף הוא יתקיים בחותמיו. ואם לא נתקיים ולא נודעו עדיו כלל תצא והולד ממזר שהרי אינה מגורשת..."

א"כ, לשיטת הרמב"ם, גט שבא מא"י והבעל בא ועירער - הגט פסול מן התורה, האישה תצא והוולד ממזר וכך מבואר בדבריו אף בהלכה ז, שם מדבר על שליח שהביא גט מחו"ל ולא אמר בפ"נ, שאם הבעל עירער שהגט מזויף הרי הגט פסול מה"ת ואינה מגורשת.

והנה דברי הגמרא אצלנו שאמרה "דאי אתי בעל מערער **פסיל** ליה", בהם מבואר שערעור הבעל פוסל את השטר למרות ה'נחקרה', מתיישבים היטב עם שיטת הרמב"ם, ובאמת למהרי"ק בשורש עד שחולק על הרמב"ם הוקשה הדבר ולכן ביאר שלא פוסל ממש אלא רק מוציא לעז.

אולם מהלך הגמרא ברובו לכאורה סותר את דברי הרמב"ם, שהרי הגמרא אומרת שהצורך בקיום הוא רק מדרבנן, ומן התורה השטר כשר "דעדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן" וצ"ב איך הרמב"ם יבאר את סוגיין, והקושי כפול:

1. עצם דברי ר"ל שמורים שמן התורה אין צורך כלל בקיום, שהרי יש דין "נחקרה" לעניין שאינו מזויף ונחשב כאילו יש ע"ז עדות בשטר, לכאורה מנוגדים לשיטת הרמב"ם.

2. הגמרא אצלנו ביססה את נאמנות השליח כע"א על כך שמה"ת אין צורך כלל לקיים את הגט וכל הצורך הינו רק מדרבנן וממילא רבנן הקילו משום עיגונא, ואילו לרמב"ם הצורך בקיום כאשר הבעל יבוא ויערער הוא מה"ת וא"כ כיצד האמינו לשליח?

ב. שיטת ר' אביגדור הכהן והבנתו את ר"ל

הסבר ר' אביגדור בדברי ר"ל

והנה רבי אביגדור הכהן שהובא בהגהות מרדכי לסוף קידושין (סימן תקסט) כותב כך: "ועוד נראה דלא איתא דר"ל אלא במקום שאין מכחישן, וההיא דריש גיטין ה"פ בדין הוא דקיום שטרות לא ליבעי היכא דליכא הכחשה כדר"ל דאמר עדים החתומים וכו', ורבנן הוא דאצריך קיום בשאר שטרות בתרי אפילו היכא דליכא הכחשה כדר"ל כגון בבא ליפרע

שלא בפניו או מן היתומים ולקוחות... והכא משום עיגונא סגי בחד היכא שאין מכחישן, ואע"ג דקיום הגט דהיינו בפני נכתב ובפני נחתם אינו אלא משום חשש דהכחשה דאם יבוא בעל ויערער, השתא מיהא לא אתי וליכא הכחשה לקמן, אבל היכא דאיכא הכחשה קמן אפילו מדאורייתא בעי קיום גמור".

א"כ, לדעתו של ר' אביגדור כאשר מערערים על שטר צריך הוא קיום מה"ת. הש"ך בסימן מ"ו סק"ט מבאר לדעתו שתק"ח של קיום שטרות הייתה שגם בלא ערעור בעינן קיום מדרבנן, אך מה"ת צריך קיום רק כשמערער ובשיעור ח הארכנו לבאר באופן שונה את התקנה לשיטת ר' אביגדור מתוך דיוק דבריו.

ר' אביגדור התייחס לקשיים העולים לכאורה מהסוגיה לשיטתו, ואת הבעיה הראשונה שהעלנו מדברי ר"ל פתר ר' אביגדור בכך שר"ל מדבר כאשר אין הכחשה (לקמן נתבונן בעניין השאלה השנייה).

תמיהה על הסברו

ר"ל אמר: "עדים החתומים על השטר נעשו כמי שנחקרה עדותן דמי" - העדות נידונת כאילו נחקרה והתקבלה בבי"ד, לכן עדים מול שטר נידונים כתרי ותרי. כאמור, אומר ר' אביגדור שדברי ר"ל נאמרו רק במקום שאותו אדם שמוציאים נגדו שטר לא מכחישו, אך אם מכחישו צריך השטר קיום מה"ת.

אולם אם נדקדק בדבריו "דלא איתא דר"ל אלא במקום שאין מכחישן", נמצא שאינו כותב בלשון זו: שאם מכחיש **מועיל ערעורו כנגד "כמי שנחקרה"**, אלא כותב **שדין ר"ל** נאמר **רק במקום** שלא מכחישם, ולכאורה יש להתבונן בדבריו, כיצד השאלה אם לומר דין "כמי שנחקרה" תלויה בהכחשה או בחוסר הכחשה? הרי דין 'נחקרה' חל מיד בחתימת העדים וכיצד שייך לומר שדין 'נחקרה' תלוי אם תהיה הכחשה לאחר מכן? הרי כבר חל דין 'נחקרה' בשעה שהשטר נחתם ולאן הוא נעלם בשעה שמכחישו?

אם היה ר' אביגדור אומר שבאמת תמיד יש דין 'נחקרה' אלא **שמועיל** ערעור נגד שטר **אע"פ** שיש 'נחקרה' אז היה מובן, אולם הוא לא אומר כך, אלא אומר שדברי ר"ל, היינו מה שיש "כמי שנחקרה", זה רק כשאין ערעור וזהו דבר שצ"ב.

הקדמה לדבריו - שתי קומות בהכשר שטר

אלא, יסוד דין ר"ל הוא ששטר שלפנינו נחשב כעדים, ר' אביגדור אמר שאם יערער מועיל ערעורו נגד שטר מה"ת, וצ"ע כיצד מועיל ערעור נגד עדים? לכן נזהר ר' אביגדור בלשונו **ולא אמר שמועיל ערעור נגד שטר** שהרי שטר הוא כעדות, אלא אמר שכל דין 'נחקרה' נאמר רק כשאין ערעור, ושאלנו כיצד יכול להיות?

ראינו בעבר ברמב"ם בפרק ז הלכה כד שכתב "ועוד שהעדים החתומים על הגט הרי הן כמי שנחקרה עדותן בבית דין עד שיהא שם מערער, לפיכך **נעמיד הגט בחזקתו**" ולכאורה תמוהים דבריו אם יש הלכה של "כמי שנחקרה", לשם מה צריך להזכיר חזקה?

אלא, כבר ביארנו בשיעורים קודמים שאמנם שטר נחשב כעדים, אך ראשית לכל עלינו לדעת שזה אכן שטר, שהרי כשמגיע לפנינו 'שטר' מנין לנו בכלל שזה 'שטר', הרי רק אם יהיה זה 'שטר' אז יש עליו 'נחקרה'. אולי אין עדים חתומים בכלל? אולי סתם שירבט כמין חתימות? קשה לומר שבהלכות השטר, ב"כמי שנחקרה" עצמו, כלול לא להסתפק שמא מזויף הוא, דזה קשה מסברא, איך "כמי שנחקרה" עוזר לחשש מזויף? הרי אם השטר מזויף אין כלל "כמי שנחקרה" כי אינו שטר.

אף בלשון הרמב"ם נראה לא כך, שהרי לא אמר ש"כמי שנחקרה" אומר שאינו מזויף, אלא "לפיכך נעמיד הגט בחזקתו ותנשא ואין חוששין שמא ימצא מזוייף" - החזקה אומרת זאת.

יסוד דין שטרות **עוד לפני** דין ה'נחקרה' הוא שלא חוששים למזויף, זו חזקה שלא מחתים המלווה עדים פסולים. הבסיס לכל שטר זו חזקה. **רק לאחר** שמכוח החזקה הוא נידון כשטר, אז **מדיני השטר** הוא לומר "כמי שנחקרה".

א"כ ישנן שתי קומות: הראשונה היא חזקה, "לא חציף איניש לזיופי", וזה מה שרש"י כתב בדף ג על דברי ר"ל, ודברי רש"י הינם **הקדמה** לדברי ר"ל ולא תרגום שלהם, וקומה שנייה היא הלכה של: "עדים החתומים וכו'".

נמצא שגם ללא ה"נחקרה" יש לזה שם 'שטר', אחרת לא נסתכל על זה כשטר, לכן הרמב"ם בפרק ז הלכה כד כותב שכשיוצא גט מתח"י האשה, "אין חוששין לה שמא זייפה אותו שהרי אינה מקלקלת על עצמה, ועוד שהעדים החתומים על הגט הרי הן כמי שנחקרה עדותן בבית דין", הרמב"ם מתחיל עם חזקה של אינה מקלקלת א"ע (ולא הסתפק בחזקה הכללית של רש"י 'לא חציף איניש לזיופי') ואח"כ **מוסיף** "ועוד עדים

החתומים וכו״׳ וקשה למה כתב את ההתחלה שיש חזקה, הרי עדות העדים טובה מכל חזקה ומה נותנת לנו החזקה? אלא כנ״ל, ללא החזקה הזו אין לנו התחלה של שטר ואז איננו יודעים שיש פה עדות, לכן בתחילה אנו יודעים שזה לא מזויף מכוח החזקה ואז דנים את 'נחקרה' של ר״ל.

הערעור רק כנגד החזקה ולא כנגד ה'נחקרה'

אומר הרב ר' אביגדור שכאשר בא אדם ומערער על שטר שמוציאים מולו, לכאורה אינו יכול לערער כלום שהרי לא יכול לערער על עדים, אבל אם **מערער על היסוד**, על הקומה הראשונה, על החזקה, יכול. שהרי אף שנכון ששטר הוא כמו עדים, הערעור מתייחס ליסוד שמורה **שיש בכלל שטר**, הלווה **מערער על החזקה** שאומרת שיש לפנינו שטר, וערעור זה יוצר ספק בחזקה, ואז ממילא נפל היסוד ונפל הבניין, אך אין לומר שאחרי שהשטר נידון כעדות א״א להתייחס יותר לחזקה.

בין ערעור לעדות נגד שטר

כאשר באים שני עדים ומעידים נגד עדי השטר ואומרים שהעדים היו קטנים, מבואר בכתובות דף יט ע״ב שאינם נאמנים, דזה ״תרי ותרי״, **עדות** כנגד עדות, ויש לעיין מדוע לא נאמר כמו שאמרנו כעת, שאף שלא ניתן לערער מול קומת העדות שבשטר, אולם כאשר הבע״ד מערער מועיל ערעורו כנגד קומת חזקת השטר, ונאמר ג״כ שעדותם באה כנגד הקומה הראשונה, כנגד החזקה שהשטר נעשה ע״י עדים גדולים, שהרי מי אומר שהחתומים אינם קטנים, אולי הם קטנים ואז אין כלל עדים החתומים על השטר כי קטנים אינם עדים וממילא לא יהיה זה תרי ותרי?

אלא, ישנו הבדל בין **ערעור** לבין **עדות**, א״א לערער את החזקה עם עדות, עדות איננה סתם סיפור דברים, אלא על הדבר המסוים העומד לפנינו האם כשר או פסול, היום יש לפנינו שטר ואם הם מעידים שהעדים קטנים, **ע״כ הם מעידים נגד השטר** וא״א לומר שכעת נדון את עדותם על ההיסטוריה של השטר, מה היה בעבר וכיצד נכתב וע״י מי נחתם, בי״ד מקבל כעת עדות על **העדות שבשטר** שלפנינו, ממילא זה תרי ותרי, אך כשבא הלווה ומערער אין אצל ערעורו הלכות כמו בעדות, הוא יכול לספר סיפורים ולערער על הבסיס.

ג. הרמב"ם ע"פ שיטת ר' אביגדור

הב"ש בסימן קמא ס"ק ע כתב שהרמב"ם סובר כשיטת ר' אביגדור, והביא כראיה לדבריו את הרמב"ם בפרק ז הלכה ב הנ"ל ובפרק יב הלכה ג. והנה, אף שאת הוכחת הב"ש מפרק ז דוחה ה'נתיבות' בסימן מו ס"ק ה עיין בדבריו שמחלק בין נודעו העדים ללא נודעו, מ"מ בפ"ז הלכה כ"ד אומר הרמב"ם מפורש שעדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן "**עד** שיהא שם מערער" - מדויק בו שכאשר יש מערער אין את ההלכה של "נעשה כמי שנחקרה" וכל ה"נחקרה" הוא רק עד שיהא ערעור.

מדויק בו ג"כ שאין הפשט שערעור הבעל זו נאמנות, כמו שלמד הגרי"ז בדבריו, כנאמנות 'בעל השטר', אלא שה-'נחקרה' מוגבל עד שיהא ערעור ובזה יובן מדוע הגמרא בדף ט נוקטת בלשון "אין ערער פחות משניים" ולא "אין דבר שבערווה פחות משניים" אם הנושא שם הוא של נאמנות, כגרי"ז.

בזה מדויק בו כשיטת ר' אביגדור שדין 'נחקרה' הוא רק עד שיהיה מערער, אך אם יש מערער, מדאורייתא אינו שטר, ובטל ה'נחקרה', שלא כרוב הראשונים כדוגמת תוספות בכתובות יט שהשטר טוב מה"ת אפילו כשמערער.

א"כ, אם הרמב"ם למד כר' אביגדור הרי שיפרש את דברי ר"ל כמו שפירשם ר' אביגדור, שדברי ר"ל נאמרו כאשר אין ערעור. בזה תתורץ השאלה על הרמב"ם, שמה שכתוב אצלנו "ורבנן הוא דאצרוך", לפי הרמב"ם הכוונה רק כשאין מערער, שאז כשאינו מכחיש, מה"ת ל"צ קיום ואע"פ שרבנן הצריכו אולם בגט הקילו להאמין לע"א, אך אם יש מערער הצורך הוא מה"ת.

ד. יסוד מחלוקת הראשונים בצורך קיום מה"ת

במה תלויה מחלוקת הראשונים אם ערעור הבעל מוריד את ה'נחקרה'?

ראינו בשיעור הקודם את דברי רש"י שהביא אומדנא "דלא חציף איניש לזיופי" וביארנו שההלכה של "כמי שנחקרה" בנויה על האומדנא שכתב רש"י שאנו רואים לפנינו שטר, כך אף דייקנו לעיל מלשון הרמב"ם שהזכיר את החזקה, אם כי הזכיר חזקה אחרת, שאינה מקלקלת א"ע.

אולם השאלה, מה כוח חזקות אלו?

הפנ"י כאן בד"ה "גמרא" ביאר ברש"י ש'לא חציף איניש לזיופי' אומר שזה כמילתא דעבידי לגילויי, לפיו א"כ זה סוג של **נאמנות** ואף שאיננה חזקה דיה מצ"ע להוציא ממון, אולם ברמב"ם יש לדייק שלא למד כך את החזקה שאצלנו, אלא שהיא רק אומדנא בעלמא דמסתמא לא זייפה, דכך נראה בלשונו בהלכה כד שיש לגט חזקת כשרות ואנו **לא חוששים** לזיוף, אך לא שיש נאמנות מסוימת של מילתא דעבידא לגילויי כפנ"י ברש"י.

כך נראה גם מהמשך לשונו שם שהביא עוד עניינים שלכאורה היה מקום לחוש להם ובכ"ז לא חוששים "שאם נחוש לדברים אלו וכיו"ב כך היה לנו לחוש לגט שיתן הבעל בפנינו שמא ביטלו ואח"כ נתנו או שמא עדים פסולים חתמו בו... או שמא שלא לשמה נכתב וכו'", ובהם לא שייך מילתא דעבידא לגילויי. למשל א"א לברר אם הבעל ביטל הגט בליבו וכה"ג, וא"כ לומר כרמב"ם שיש סתמא דמילתא שהגט גט ניתן להיאמר רק כשאין ערעור אך אם ערער הבעל איתרע האומדנא ובטלה חזקת השטר, והחולקים על הרמב"ם יסברו שיש בחזקה נאמנות של מילתא דעבידא לגילויי ולכן אף אם הבעל מערער אינו נאמן.

לפי"ז, רש"י חולק על שיטת הרמב"ם וסובר שמה"ת לא ניתן לערער על השטר וזה מתאים למה שתוספות בכתובות דף יט ע"א ד"ה "מודה" מביאים בשם רש"י שהצורך בקיום כשטוען נגד השטר, הינו רק מדרבנן.

ה. הסבר ר' אביגדור למהלך הגמרא

אולם אף שהתבאר כיצד הרמב"ם ור' אביגדור למדו את דין ר"ל, עדיין יש לבאר את מהלך הגמרא אצלנו שכאמור מורה שהצורך בעדות השליח למנוע את ערעור הבעל הוא מדרבנן, שלא כר' אביגדור והרמב"ם. ר' אביגדור שהבאנו לעיל התייחס גם לזה וביאר את הסוגיה באומרו שמכיוון שהשליח בא להעיד **קודם** שהבעל עירער, הרי שאז הצורך בעדותו היה רק מדרבנן ולכן היה נאמן.

אולם ביאור ר' אביגדור לסוגיה תמוה מאד וכבר האו"ז בשו"ת סימן תשמה הקשה על כך במכתב לר' אביגדור, דא"כ כיצד בכלל יש תועלת באמירת השליח, הרי עדיין ישנו חשש שהבעל יבוא ויערער **ואז** יצטרכו קיום מה"ת, ולא נוכל אז להסתמך על עדות

השליח ולומר שמשום עיגונא אקילו בה רבנן להאמינו, כי לאחר שהבעל עירער הצורך לקיים יהיה מה"ת.

ונוסיף עוד, שמצד המצב שבינתיים עד שהבעל מגיע בכלל ל"צ קיום, שהרי כל התקנה היא רק מצד שמא הבעל יבוא וכאמור אם יבוא ויערער לא הועלנו כלום.

ו. ביאור דברי הרמב"ם עפ"י הלח"מ

הלח"מ שם בפרק ז הלכה ב רצה לומר שבאמת יש לשליח נאמנות **מה"ת** בגלל "מידק דייק", אולם הוא עצמו דוחה זאת שהרי הגמרא אומרת שהשליח נאמן בגלל ש"משום עיגונא אקילו", היינו בגלל שהצורך בקיום הוא מדרבנן ובאמת לא נראה מהגמרא שלמסקנה שאמרינן שהשליח דייק כבר איננו נזקקים ל"משום עיגונא אקילו".

בנוסף יש את הגמרא בדף ה ע"ב, כפי שהביא המהרי"ק, הנ"ל ממנה מוכח שנאמנותו אף למסקנה היא רק מדרבנן.

ז. ביאור דברי הרמב"ם עפ"י 'מרכבת המשנה'

'מרכבת המשנה' בפרק ז הלכה ב כתב וז"ל: "עיין לח"מ שהניח בצ"ע ואין זה קושיה כ"כ, דאפשר דמסתמא אין חוששין לערעור הבעל מספק אלא מד"ס, תדע דמש"ה בא"י א"צ בפ"נ ובפ"נ אלא שאם ערער **בטל ד"ת**".

אומר המרכה"מ שאף שבאמת כשיבוא הבעל יהיה צורך בקיום מה"ת וממילא הגט יתבטל והאשה תצטרך לצאת, אך כיוון שבינתיים לפני שהבעל הגיע, הצורך בקיום הוא רק מדרבנן ולכן הע"א נאמן, בזה נרוויח. ויש לשאול א"כ מה צורך בכלל בביאת העד ועדותו? ע"כ צ"ל בדעתו ש**זה יגרום שהבעל בפועל לא יבוא** אך אה"נ אם יבוא, אזי עדות השליח לא שווה.

ולכאורה דבריו קשים מאד, דלפי"ז אין שום משמעות אמיתית לתקנת המשנה, דבפועל לא תרמה עדות השליח תרומה אמיתית, אלא עדותו היא רק פטנט כדי שהבעל לא יבוא, ולפי"ז למה צריכה הגמרא לומר "משום עיגונא אקילו רבנן", הרי אין שום נאמנות שנתנו לו?

כבר שאלנו בשיעור יד על אפשרות שכזו ללמוד בתוספות וביארנו שם באורך שלא זו

כוונתם אלא שבגלל החשש שמא הבעל יבוא ויערער כבר כעת חז"ל ביטלו את הנחקרה של הגט וחששו לו לזיוף וא"כ השליח באמת נאמן על חשש שלנו ונאמנות זו נשארת גם אחרי שבא הבעל, אלא שעדיין יהיה עניין של לעז, אולם יל"ע אם ניתן לומר כך אף לפי ר' אביגדור שהרי לפיו, אחרי שהבעל בא, ערעורו אמיתי ולא רק לעז כתוספות, וא"כ לא נשארת שום נאמנות מעדות השליח ונמצא שכל ביאתו הייתה רק כפטנט וזה דבר קשה.

כמו"כ קשים דבריו מתוך הלכה ו ברמב"ם כפי שמיד נביא.

ח. ביאור דברי הרמב"ם עפ"י ה'בית שמואל'

הסבר הב"ש

ה'בית שמואל' באה"ע סימן קמב ס"ק ב אומר שבאמת עדות העד שמועילה קודם בוא הבעל איננה מועילה רק לשעתה, כהבנת 'מרכבת המשנה', אלא אם העד בא לפני ערעור הבעל עדותו מועילה לכך **שהבעל כבר לא יכול לערער** אף לפי הרב ר' אביגדור, ורק אם הבעל בא לפני העד או יחד איתו צריך קיום מה"ת, לכן, אף שבאמת הערעור לרמב"ם מועיל מה"ת, אולם כיון שבא השליח קודם והעיד בפ"נ וכאילו הגט התקיים, יותר לא יכול הבעל לערער.

חיזוק מדברי הרמב"ם עצמו

באמת, ברמב"ם כתוב שם בהלכה ו שאם הבעל יבוא לערער **לאחר** שהשליח כבר העיד בפ"נ, לא יהיה הבעל נאמן, "אין משגיחין בו", פסקו זה של הרמב"ם נסמך על הגמרא עצמה בדף ו ע"ב שהגמרא אומרת ששליח בא"י - אם אמר בפ"נ הועיל בזה שכבר לא משגיחים בבעל ובדף כג ע"ב כתוב שאם הבעל יערער אחר שנישאה והשליח העיד בפ"נ לא משגיחים ביה.

תמיהה על ההסבר

אולם עדיין יל"ע בזה כיצד הרמב"ם פוסק כך, הרי הגמרא כאן תלתה את מה שהאמינו לשליח, בזה שהצורך בקיום הוא רק מדרבנן, לכן משום עיגונא יכלו להקל, אולם לרמב"ם שהבעל נאמן בערעורו מה"ת כיצד נאמן השליח ולמה לא משגיחים יותר בבעל, הרי

ערעור הבעל מה"ת ואילו העד נאמן רק מדרבנן ומה לי שהשליח העיד קודם, סו"ס בשעה שמגיע הבעל צריך להיות שכבר העדות איננה מועילה ומדוע לא משגיחים בבעל?

לשון הב"ש היא "ואז הוי **כאילו נתקיים עפ"י ב עדים** אפילו אם מערער לא משגיחין ביה כיון דכבר נתקיים", ולשון ה'מחנה אפרים' על הרמב"ם ג"כ בהלכות גירושין פ"ז ה"ב: "נאמן **כבי תרי** ושוב כשבא הבעל ומערער אינו נאמן" וכוונתם צ"ע, דאיך אמירת השליח שאינה מועילה מה"ת מקבלת כוח של שניים?

ט. הוספת ה'נתיבות' ועיון בדבריו

ה'נתיבות' בסימן מו סק"ה שג"כ כתב לבאר את הרמב"ם בכך שיש חילוק מתי השליח העיד הוסיף דבר שלא מופיע בב"ש ויתכן שלזה התכוון הב"ש, לא שלאמירת השליח יש **כוח שונה** אם נאמרה לפני שהבעל הגיע, אלא השאלה היא אם כבר **הוחזק** השטר בבי"ד או לא הוחזק, דאם הוחזק השטר ונעשה בחזקת כשר מדאורייתא, בזה כבר לא נאמן הבעל מה"ת.

אולם גם זה צ"ב דכיוון שיש נאמנות מדאורייתא לבעל, מדוע אם כבר הוחזק השטר בבי"ד לא תהיה לו נאמנות זו?הנתיבות עצמו אכן כתב שזה דוחק אולם המהרי"ק בשורש עד כתב כך.

ביאור סברתו

הנה, כבר ביארנו לעיל ברמב"ם שכל דין נחקרה בנוי על חזקת השטר, שאנו רואים לפנינו שטר ומסתמא אינו מזויף, וא"כ כאשר הגיע השטר עם ערעור הרי שמעולם לא נוצרה ההלכה של כמי שנחקרה כי לא ראינו בסתמא שטר לפנינו, אולם כאשר הגיע לבי"ד ללא ערעור ובי"ד כבר החזיקו אותו כשטר הרי **מיד חלה** ההלכה של נחקרה וכעת ערעור הבעל כבר לא יכול להפיל את ההלכה של נחקרה. ועדיין דוחק, דפשטות לשון הרמב"ם "עד שיהא שם מערער" מורה שגם אחרי שנוצרה הלכה ניתן להפילה.

אמנם דבר דומה מצינו בתוספות בדף ב ע"ב לגבי שטר שנפל, שאם הלווה יטען מזויף יהיה נאמן אך אם אינו בפנינו ומחזירים את השטר לא יוכל אח"כ הלווה לטעון מזויף ולא יהיה נאמן כי כבר הוחזק, וגם שם יש להבין מה הסברא, דאם כשיש ריעותא דנפילה

יש נאמנות ללווה לטעון מזויף, מה בכך שבי"ד כבר קיבלו את השטר ולמה לא יוכל לטעון כעת? ואכמ"ל.

י. ביאור חילוק ה'בית שמואל'

שאלתנו על חילוק הב"ש נבעה מכך שהבנו כאילו יש לפנינו שני כוחות נאמנות, אחד מה"ת - זה של הבעל, ואחד מדרבנן - זה של השליח, וממילא לא מובן מדוע המאזן שבין הכוחות יהיה תלוי בסדר קדימתם, אולם לפי ביאורנו בשיטת הרמב"ם לעיל, ראינו שערעור הבעל איננו עניין של נאמנות כגרי"ז אלא עניין של "עירעור", ובזה בהחלט יש חשיבות לקדימות. עירעור זה גורם לנו שלא לראות את השטר בסתמא כשטר אמיתי שהרי שומעים אנו את דברי הבעל הגורמים לנו להסתפק בכשרותו, ממילא אם אין לפנינו את חזקת השטר, גם דין נחקרה לא יהיה. א"כ, מובן הדבר שיהיה הבדל על איזה גט מדבר הבעל, הבעל יצליח לעורר ספקות כאשר מדבר על גט שבא מא"י ללא עדות, גט זה אף שבסתם מוחזק לכשר אולם לא בהחלט כשר, אולם גט שהובא ממדה"י ושליח אישר אותו באמירת בפ"נ הרי שכעת יש לנו סיבה לא להאמין לו ואז לא נאמין, יש לנו סברא לומר שאין הבעל אומר אמת ואז אין לבעל נאמנות ליצור חששות על השטר.

מדויקת מאד לשון הרמב"ם שנאמנות העד היא **לדחות את ערעור** הבעל ולא **ליצור קיום**, "בא הבעל ועמד וערער אין משגיחין בו... וכן שליח שהביא גט בא"י ואמר בפ"נ ובפ"נ אע"פ שאי"צ, אם יבוא הבעל ויערער אין משגיחין בו", ואז כשלא מצליח הבעל להחיל חששות על השטר אנו אומרים שמסתמא הוא כשר.

ב'חידושי רבי נחום' אות יח מבאר את לשונו של הרמב"ם בפרק ז הלכה כד שאומר "שנעמיד הגט בחזקת כשר כשיביא אותו השליח עד שיערער הבעל או עד שיביא ראיה", לצדדין "עד שיערער" מתייחס לגט בא"י שאותו לא חיזק שליח בעדותו וא"כ ניתן לערער עליו ואילו "יביא ראיה" מתייחס למקום שהשליח אמר בפ"נ שאז לא ניתן כבר לערער כי אנו רואים לפנינו שטר מחוזק (ובזה מתורצת השאלה ששאלנו בשיעור ח שאם די בערעור לשם מה יש צורך שגם יביא ראיה?).

שאלה מהגמרא "חד אתי בעל ומערער"

אולם יש לעיין על ההסברים האחרונים הנ"ל בדעת הרמב"ם, שלפיהם עדות השליח בשעתה הועילה שהבעל לא יוכל לבוא ולערער על הגט.

ויש לשאול, אם באמת לאחר עדות השליח לא יכול הבעל לערער, כיצד אמרה הגמרא "האי קולא הוא חומרא הוא חד אתי בעל מערער ופסיל ליה", כיצד הגמרא אומרת שיכול הבעל לערער? הרי אמרנו שעל שטר ללא ספיקות הבעל לא יכול לערער, כמו שביארנו בב"ש.

אלא צ"ל שבאמת ערעור הבעל של דף ט, כזה שמועיל מול גט ללא עדות השליח, באמת לא יועיל כאן אחרי שהעד העיד, אולם נבאר ששאלה הגמרא לרמב"ם, מצד "אוקי חד להדי חד", עדיין יוכל לבוא הבעל לא בתור בע"ד שטוען, שזה כאמור לא יכול, אלא **כמכחיש** ויהא העד כע"א בהכחשה, וזה אם לא נלמד שהע"א נחשב כשניים וזה מתאים לגר"ח שלמד ברמב"ם שלא אומרים שהראשון כשניים, אולם אם נלמד שלר' אביגדור גם בעדות איסורים אומרים "כ"מ שהאמינה תורה ע"א הרי הוא כשניים", הרי שלא נוכל לבאר כך את שאלת הגמרא.

יא. ביאור דברי הרמב"ם עפ"י ה'בית מאיר'

תירוץ הבית מאיר

ה'בית מאיר' באה"ע סימן קמב ס"ק ב ג"כ ייחס חשיבות לשאלה מתי הגיע הבעל לערער, והסברו הוא שכאשר קדם השליח לבעל הרי שבאמת עדות השליח הייתה מן התורה. כיצד? לפני שהבעל בא ומערער ה'נחקרה' קיים ולא נפגע, ואם יש 'נחקרה' הרי שאנו רואים לפנינו גט כשר וממילא האשה נתפסת כגרושה ע"י גט זה וכבר לא קיים לגבה "איתחזק איסורא", אם לא קיים לגבה "איתחזק איסורא" הרי שלא שייך אצלה "אין דבר שבערווה פחות משניים" כמו שעולה מהסוגיה לעיל, ונמצא שאז הע"א **נאמן מעיקר הדין** ולא צריך להגיע ל"משום עיגונא אקילו בה רבנן", כל מה שיש בעיה בנאמנותו מעיקר הדין זה רק בגלל שאדשב"ע פחות משניים ועניין זה רק אחרי ערעור הבעל, שאז פוקע ה'נחקרה' ולא לפני ערעורו, וא"כ עדות העד לפני הערעור שאז נאמן מעיקר הדין **יוצרת חלות קיום מה"ת**.

היינו, ראינו שהגמרא תירצה שע"א נאמן באיסורים, ודייקנו שעצם דין קיום אינו מצריך שניים אלא לעולם עדות הקיום צריכה להיות בהתאמה לתוכן העדות שבשטר, בקיום שטרי ממון צריך שניים כי תוכן העדות עוסק בממון ובממון בעי שניים, וא"כ בנושא של גט שהוא איסורים הקיום צריך להועיל באחד, אלמלא הבעיה של דבר שבערווה, ומתי מתעוררת בעיית דבר בערווה? רק כאשר זה "איתחזק איסורא" כמו שרואים בגמרא, וא"כ כשבא ע"א ואומר שהגט כשר למהדרין, הרי שבאותה שעה עדיין אין בעיה של אדשב"ע פחות משניים, כי עדיין אין בעיה של איתחזק איסורא שזה שייך בגט שיש עליו **ספק**, אך אם אין עליו ספק וניתן לגרש בו, אז הע"א לא מחדש דבר שבערווה ולא מוציא את האשה מחזקתה, ואז נוכל לומר שאה"נ זה בגדר ע"א באיסורים והיא עדות טובה, אף שאנו ל"צ אותה מפני שהגט ללא ערעור.

והנה לאחר שבא עכשיו הבעל ומערער אין ערעורו ערעור. מדוע? "אם יש עליו עוררים יתקיים בחותמיו", כוח הבעל לערער שמצינו בדף ט הוא בתור בעל דבר שיכול לערער אם מוציאים עליו שטר, ערעור זה הינו דין טענה ולא נאמנות, דיני טענות לא שייכות נגד עדות, וא"כ אף שכנגד סתם שטר מועילה **טענתו** מדרבנן ולר' אביגדור ולרמב"ם מה"ת, מ"מ אם יש עד שכבר העיד על הגט עדות שמועילה מן התורה, וכעת אם יערער הבעל זו טענת בע"ד נגד עדות הע"א שנאמן באיסורים, ונגד עדות לא מועילה טענת בע"ד, לכן אם העיד העד לפני עדות הבעל לא מהני לאחריה ערעור הבעל.

שאלה על הבית מאיר מפשט הגמרא

והנה מלבד מה ששאלנו על הסברנו הקודם מ"חד אתי בעל ומערער" ותירצנו, שזאת יש לשאול ולתרץ גם לפי דרך הבית מאיר, עדיין יל"ע, הרי הגמרא אומרת "**רבנן** הוא דאצרוך", הגמרא אומרת שמכיוון שכל הצורך בעדותו הוא רק מדרבנן הרי ש"משום עיגונא אקילו בה רבנן" ולכאורה קשה על הסבר הבית מאיר שהרי לפיו הוא נאמן מה"ת?

אלא כבר ביארנו בעבר, שמה ש"רבנן אצרוך" אין פירושו שסתם הצריכו קיום כדי למנוע ערעור הבעל, אלא רבנן חששו שהגט מזויף וא"כ אף שמדאורייתא אין חשש על הגט כי הבעל לא הגיע וא"כ אין איתחזק איסורא דא"א, אולם מדרבנן חוששים שמא הגט מזויף כנ"ל, וממילא יש איתחזק איסורא מדרבנן, ולכן צ"ל שמשום עיגונא אקילו, **מול החשש שלנו** יש קולא מדרבנן לקיים בע"א.

לפי"ז יוצא דבר כזה:

ערעור הבעל כשיגיע, מדאורייתא לא עוזר כי עדות העד התקבלה מה"ת שהרי לא הייתה בדבר שבערווה, וא"כ כדי לדחות את ערעור הבעל אין צורך בקולות מדרבנן משום עיגונא אלא נאמן מעיקר דין תורה, אולם מדרבנן חששנו שהגט מזויף והצרכנו על זה בירור וביחס לחשש שלנו יש איתחזק איסורא מדרבנן ולזה הצריכו להקל.

אולם חשבון זה קשה, הוא גם הפוך מדברי הגמרא וגם לא מתאים ללשון הרמב"ם:

הגמרא מדברת על מצב לפני שהבעל מגיע ובכל זאת אומרת שעדות השליח היא נגד איתחזק איסורא ולכן אינו נאמן מה"ת אלא רק מדרבנן שאקילו משום עיגונא, ואילו אנו אומרים להיפך שנאמן מה"ת ואינו נגד איתחזק.

ובלשון הרמב"ם כתוב שמה שהאמינו לע"א זה לדחות ערעור הבעל ואילו לפי הב"מ אין האמינוהו נגד ערעור הבעל, נאמנותו היא מה"ת, ורק בדין קיום שרבנן אצרוך נתנו לא נאמנות.

תירוץ מהלך הגמרא לשיטת הבית מאיר

כל החשבון שעשינו עד עתה בסוגיה לדרכו של ה'בית מאיר', התייחס אך ורק לתקנת המשנה, שהצריכה אמירת בפ"נ למנוע את ערעור הבעל שעלול לבוא. מצידה אכן כל עוד הבעל לא הגיע אין בעיות בגט ונאמן מה"ת כע"א באיסורים שהרי עדותו איננה נגד איתחזק ובאמת לפי"ז ל"צ לומר "משום עיגונא אקילו בה רבנן".

אולם כאן צריך להכניס לחשבון עוד תקנה, והיא תקנת קיום הכללית בכל שטרות, שהיא, לפי מה שראינו ברמב"ם בשיעור זה ובעיקר בשיעור ח אומרת שהגט מדרבנן חספא בעלמא כל עוד לא קוים.

ויש לשאול האם בגט קיימת תקנת קיום הכללית?

ראינו שגט שהובא בא"י יכול להינתן לאשה ללא קיום וכבר עסקנו באריכות במספר שיעורים בטעמי הראשונים השונים מדוע לא נוהגת בגט בא"י.

אולם לא התבאר במפורש האם במביא גט מחו"ל קיימת גם התקנה הכללית של קיום ועכ"פ לרבא? ניתן לומר שלעניין זה לא שונה מגט שהובא בא"י, שלא תיקנו, אולם ניתן

לומר לפחות לפי הטעם שבא"י לא תיקנו משום עיגונא ששונה גט מחו"ל מגט בא"י, שהרי לאחר שחז"ל תיקנו שהמביא גט מחו"ל צ"ל בפ"נ בגלל תקנתם המיוחדת לגט, כבר לא שייך יותר טעם של עיגון, שהרי אם השליח לא יעיד, האישה אסורה בגלל שלא התקיימה התקנה המיוחדת, וא"כ יוצא שיצטרכו גם קיום ככל השטרות חוץ מהתקנה של המשנה.

אם אכן סובר הרמב"ם שבמביא גט מחו"ל קיימת גם התקנה הכללית, נמצא שבמביא גט מחו"ל קיימת בעיה בנאמנות ע"א לא רק מצד תקנת המשנה אלא מצד תקנת קיום שטרות.

אמנם כבר ראינו בשיעור ח את שיטת הרמב"ם שלענייני איסורים, וגט אשה בכללם, אי"צ גט מקוים וכפי שביארנו שם באריכות, אולם בדעת הרב ר' אביגדור נוכל לומר כך.

א"כ, כששאלה הגמרא "ליבעי תרי וכו'", לא שאלה מצד תקנת המשנה אלא מטעם תקנת חכמים הכללית של קיום, הגט כבר עכשיו הינו חספא בעלמא לשיטת הרב ר' אביגדור, ולא רואים לפנינו גט וממילא האשה באיתחזק איסורא ועדותו נגד איתחזק והוי דשב"ע ולא מועיל כמו ע"א באיסורים, ואיך מהני עדות הע"א, לזה צריכה הגמרא לומר שמה"ת יש לשטר נחקרה ורק חז"ל תיקנו שכל גט צריך קיום, ומשום עיגונא אקילו בה רבנן, אומרת הגמרא שמכיוון שהבעיה רק מדרבנן שהצריכו קיום, גם התיקון לה הוא מדרבנן.

החשש שיבוא הבעל ויערער וערעורו מה"ת לרב ר' אביגדור, אינו שייך לתקנת קיום הכללית אלא רק לתקנה שלנו, ומצד תקנת המשנה כרגע עדות השליח הועילה מה"ת והיא תקדם את פני רעת ערעור הבעל ואילו התקנה הכללית היא מצד הצורך היום ובאמת מחמתה יש בעיה להאמינו מה"ת אולם די לנו שנאמן מדרבנן.

נמצא שעדות העד היא גם מה"ת וגם מדרבנן. לגבי החשש שמא יבוא הבעל ויערער אנו צריכים עדות מה"ת והיא באמת מדאורייתא, אך לצורך התקנה הכללית של קיום, הצורך הוא מדרבנן ובאמת מועילה מדרבנן.

א"כ, אמרה הגמרא, שלאחר שיעיד השליח לא יועיל ערעור הבעל כנ"ל כי עדותו הועילה מה"ת ושאלנו מה שואלת הגמרא אח"כ שיבוא הבעל ויערער, הרי אמרנו שלא יועיל ערעור הבעל אחר העדות של העד?

אם מועילה עדותו מעיקר הדין באיסורים אז דינו כשניים וא"א יהיה להכחישו, אבל אחרי שאמרנו שמצד תקנת קיום ג"כ צריך עדות ולגביה עדותו בעייתית כי שטר ללא קיום הוא חספא וא"כ לגביה זה איתחזק איסורא וזה דשב"ע כי מדרבנן הגט לא גט ולגבי זה עדותו מהני רק מדרבנן, לכן הקשתה הגמרא שיבוא הבעל ויערער.

כל שאלת הגמרא, שמא יבוא הבעל רק נוגעת לתקנת קיום הכללית, אך לתקנת המשנה עדותו יכולה להועיל מה"ת, ועל זה עונה הגמרא ששליח דייק ולומד תורי"ד שלכן נתנו לו רבנן דין נאמנות כשניים.

והנה אף שביארנו את הדברים לשיטת ר' אביגדור עדיין לא יישבנו את שיטת הרמב"ם אליבא דהבית מאיר.